

проф. др Драгомир Сандо
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за пастирско богословље
dsando@bfspc.bg.ac.rs

Свети Јован Златоусти као педагог

Несумњиво је да је четврти век по Христу најплоднији период живота и рада у Цркви Светих отаца, а међу њима је, свакако, један од најзнаменитијих, свети Јован Златоусти*, првојерарх и учитељ Цркве. Оно што је највећи беседник који се појавио у хришћанству, потом плодни егзегета, практичар и теоретичар у живој делатељној Цркви, догматичар по сложености тема којима се бавио и, посебно, литургичар. Кроз све изазове времена и активност његову провејавао је педагошки смисао и значај. У свим областима којих се додиривао незаобилазно је навести да је све било и остало прожето образовно-васпитном поуком.

По безграничној љубави према Спаситељу, Златоусти је највише ценио и неисказано љубио светог апостола Павла. Симеон Логотет Метафраст пишући житије светог Јована Златоуста рећи ће: „Тако је велика и неисказива према Павлу била његова љубав, да онај, ко то признаје, мора рећи, да је Павле био Јовану оно, што беше Павлу Христос, што више – и Јовану бијаше Христос као Павлу, пошто и његова љубав према Павлу беше тако велика због Христа“. Сваки, па и најмањи осврт на дела Јованова подразумева да се подсетимо житија овога светог Мужа. Свети Јован Златоусти родио се око 354. године (неки тврде и девет година раније) у Антиохији која је била једна од великих центара Цркве са око 500.000 становника те тако названа и сиријска Атина. Отац Секунд је био војвода у императоровој војсци, али је врло млад умро. Потпуну посвећеност у васпитању сина испољила је мати Антуса, која је остала и до данашњег дана узор материнског васпитања у Цркви. О периоду ране младости па до његовог младићког доба не зна се много.

Већ као седамнаестогодишњак похађао је школу код знаменитог софисте Ливанија, али га незнабожачка философија ни изблиза није задовољила. Ипак, утицај класичног образовања на њега, уочљив је у његовом каснијем књижевном стилу и аргументацији нарочито у првим Јовановим делима, на којима је оставила печат неусиљеношћу и изузетном језичком изражајношћу која је пленила слушаоце и која се запажа у целокупном његовом делу. Многи од оних који су заједно са

* Рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

њим учили, постали су учитељи беседништва, или правозаступници, а сам свети отац нам у својим делима даје обавештење да је често боравио у судницама и посећивао позоришта. По смрти своје мајке потпуно се окреће аскетском животу под духовним руководством антиохијског епископа Мелетија и презвитера Флавијана и Диодора, те се убрзо замонашио. Шест година потом проводи у пустим местима да би 381. године примио ђаконски чин, а у међувремену до добијања презвитерског достојанства одвијала се читава борба савести и вере у њему, јер је имао намеру да устукне пред рукоположењем узвишеног свештеног призива. Пресудан моменат било је виђење у коме су му се јавили св. Петар и Јован и призвали га у свештено служење. У том периоду настала је и његова студија *Шест књига о свештенству*. Презвитерско служење у Антиохији, које је трајало око дванаест година, било је истовремено најплоднији беседнички период светог Јована. О снази његових беседа блажени Теодорит Кирски каже: „И данас потоцима свога учења овлажава читаву васељену“. Народ је у „масама врвио у цркву“ да чује Златоуста где је он тумачио Свето писмо, потом је давао савете о истинама хришћанског живота, искорењивао је пороке и сујеверја, а наглашавао велику благост и премудрост Божију. Златостове беседе су чиниле огроман утисак на присутне, који не само да нису остали равнодушни него су целим бићем бивали потресани не кријући плач, гласно ридање и вапаје, па и бурна одобравања и пљесак. Слава о њему ширила се надалеко, тако да је блажени Јероним у свом делу „*de viris illustribus*“ нагласио да Златоусти речима у јарким бојама осликава неопходност, узвишеност и непоколебивост хришћанског погледа на живот – погледа где се највеће муке и патње претварају у корисност, јер буде савест у достизању врлинског живота.

„Реч Златоустог је сликовита, изобилује примерима, узетих из сталног, свакодневног живота људи. Обилно се цитира Свето писмо, Стари и Нови завет. Све изреке се коментаришу, више пута се тумаче и препричавају. Корак по корак, постепено, брижљиво води Јован Златоусти своје слушаоце (и читаоце) од простих ствари и доступних свакидашњем сазнању, ка схватању скривених истина хришћанског вероучења, бацајући духовно семе у слух, који тражи добро, као на ораницу масну и плодну“ (Гласник СПЦ 8/1976). Деловање светог Златоуста у његовој отаџбини, Антиохији, било је од непроцењиве важности, нарочито кроз његову благодаћу преиспуњену беседу. Беседио је изгарајућим жаром, сваке недеље и петка током Велике Четрдесетнице, а током Светле недеље свакога дана је богослужио и проповедао у свим храмовима, али највише у великој цркви у Антиохији, коју је подигао Константин Велики. Године 387. одржао је чувене беседе *О стварању*, које су се истицале беседничком вештином и красноречивошћу, али и његовим саосећањем са народом који трпи велика искушења. Његова брижност према удовицама, девственицама, сирочади, странцима, болеснима и утамниченима била је повод за његове, по целом свету познате и чувене „Омилије“, само да би све њих утешио, као брижни и пун љубави отац и васпитач. Његова слава је тада већ прешла границе Антиохије и целе Сирије, па је био веома познат. Сви су очекивали да ће наследици Флавијана на ариепископском трону у Антиохији, али промисао Божији је био другачији, јер је његова светлост требало да сагори у „у мученичкој светилници“ Константинопоља.

Васељенски патријарх Нектарије, који је поучавао Григорија Богослова, упокојио се 27. септембра 397. године. Управо у тој ситуацији изгледа да су и клир у народ имали на уму баш свештеног педагога, „ученог међу свештенством“, упркос томе што је било и много других заинтересованих претендента на славни патријаршијски трон у Константинопољу. Царев први човек Евтропије, добро је познавао личност светог Златоуста и зато је убедио цара Аркадија да сазове извештан број епископа и представника народа како би озваничили цареву одлуку и избор. Није било мало оних који су се томе противили, а међу њима је био Теофил Александријски, који је међутим на крају попустио и са још неколико других јерарха хиротонисао св. Јована Златоуста, 26. фебруара 398. год, за патријарха Константинопољског. Његов подвижнички дух и испоснички и строги начин живота није се променио ни када је постао архиепископ, те је непрестано био у строгом посту и избегавао посете и заједничке обеле, што је због строгог подвизавања завршило на томе да је многе пријатеље окренуо против себе, у непријатеље. Међутим, око њега су били његови одани ученици и уз њихову помоћ је настојао да реорганизује и преобликује богослужбени живот. Показивао је велику брижност и старао се за преображај друштва у моралном смислу, увек налазио времена да проповеда и да пише своја богонадахнута дела. У предграђима Константинопоља живели су Готи, од којих су већина били Аријанци и пошто их је поучио правој вери, послао им је и добре свештенике да служе божанствену Литургију на њиховом језику, а у Скитију, Персију и Феникију послао је мисионаре да се боре против Маркионистичке јереси, која је имала упориште у Сирији. Међутим, непријатеља, који су му се све отвореније супротстављали, било је све више, па су се устрмили на његов рад из зависти и мржње, јер светитељ Божији, Златоуст, није презао да разобличи њихове лукаве сплетке. Треба истаћи да су се већ у то време појавиле разлике између двеју идеологија и философија, двеју теолошких школа, Александрије и Антиохије, а та распра наставиће се бар још два следећа века после времена у коме је живео Златоуст. Оригенска схватања (о вечности света, о преегзистенцији душа итд.) мучила су Цркву, упркос томе што су још од 4. века, од времена светог Методија Олимпа почеле да се побијају и одбацују Оригенове прелести. Борба против ових прелести кулминирала је осудом тих јеретичких учитеља на V Васељенском Сабору (553). Разлика између те две богословске школе лежи у разлици између карактера њихових представника. Александринци су својим алегоријским тумачењима следили тајанствени смисао Светога писма. У богословљу тога доба велика пажња се придавала учењу о деловању Логоса на свет и човека. У полемици против јереси, учитељи су се ослањали на мистичну сотириолошку представу о обожењу, а у историји су наглашавали надприродне чиниоце, који су управљали историјским током. С друге стране антиохијски богослови, којима припада и свети отац Златоуст, када је у питању тумачење, предност дају дословном смислу (типолошки метод), ослањајући се на логичке доказе. У историји су посебно наглашавали хоризонталну димензију и било им је драже да остану у оквирима историјске стварности. Златоуст је успео да остане изван ових расправа и супарништава и крајности, јер је с једне стране Александријска школа срљала у опасност да створи своје Свето писмо и своје тумачење Светога писма, а Антиохијска је, са друге стране, следећи и држећи се чврсто слова закона Светога

писма, заборавила да би требало да постоји созерцање које следи после речи. Због те његове способности да лако расуђује и да буде умерен, сврстава се међу „изабране Оце“ (Што се тога тиче у свему следимо и свете Оце и Учитеље Цркве, Атанасија, Иларија, Василија, Григорија Богослова и Григорија Ниског, Амвросија, Августина, Теофила, Јована Константинопољског, Кирила, Леона и Прокла и потписом смо потврдили све што су о правој вери и осуди јеретика изложили.)

Ипак, разноврсни непријатељи светога оца само су вребали и чекали погодну прилику да га нападну. Они нису били нико други до сами епископи из његове најуже околине, као што је Теофил Александријски, Акакије из Верије у Сирији, Севиријан Гавалонски, Антиох Птолемаидски, монах Исакије Сириск и неки мирјани из цареве околине којима су сметале његове горљиве прекорне проповеди. Али много дубљи узрок била је велика таштина царице Евдоксије, њено среброљубље и умишљеност. Године 401. после Христа, епископи, на челу са Северијаном, епископом Гавалским, успели су да га протерају. На крају је отишао, али се вратио на царичину интервенцију, јер се 403. године појавио Теофил Александријски са мноштвом епископа, који је, иако је требало сам да се појави као оптужен, успео да сазове Сабор и да постане тужилац против светога оца и да му се освети. Међутим царица га је поново вратила из неправедног изгнанства. У марту 404. год. поново се окупио Сабор на основу тога што је до његовог повратка на трон дошло без гласања Сабора који о томе није дао сагласност.

Године 404, после многих невоља и страдања, како од цара, тако и од његове сопствене околине у Цркви, отишао је у прогонство, у село Кукузо у Јерменији. Смрт га је затекла 14. септембра 407. године у Команима на Понту, где се удаљио од било каквог контакта са људима, упокојио се са својим познатим речима на уснама: „Слава Богу за све“.

У покушају да се свети Златоуста удаљи са трона изазвало је немире, јер његови ученици, прозвани Јовановци, нису признавали његове наследнике на трону. Рим је поводом тих догађаја прекинуо односе са Константинопољем, Александријом и Антиохијом. Од 6. века име светога оца постаје свима познато и дубоко укорењено како у богословској, тако и у уметничкој књижевности због снаге његове речи и карактера. Већ од 5. века је признат као један од ауторитета Цркве на чије име се позивају сви доцнији богослови како би потврдили исправност онога што тврде, па је стога и назван васељенским (екуменским) и великим учитељем. Само неколико година после његове смрти већ је постојао латински превод његових Омилјаја о тумачењу Јеванђеља по Матеју, а потом су уследили преводи његових дела на латински, сиријски, јерменски, коптски, арапски и словенски језик. Учење Златоуста полази са становишта савршене богонадахнутости Светога писма, све до последњег његовог слова. Он сматра да у њему ништа не постоји без сврхе и зато често осећа потребу да нађе оправдање и за моменте који су данас недовољно јасни и смисаони. Свети Златоуст се у свом приступу тумачењу држи дословног значења библијских текстова и уопште текстова Светога писма, али не одбија ни типолошка објашњења, тамо где су нужна.

Упркос томе што је Златоусти био ученик философа Андрагатија, чини се да није био благонаклон према старогрчкој философији, можда због тога што га је

више привлачио и мотивисао судски и правнички стил беседништва беседника и учитеља Ливанија. Међутим, сва та знања су му омогућила да развије сопствени стил и своју хришћанску педагошку мисао, чије су се тежиште и перспектива налазили у есхатологији и сотириологији. Иако је он сам био човек изузетно богатог образовања, а то се види и по томе што је често наводио мноштво класичних писаца, не показује одушевљење према класичном античком образовању, али га наравно не одбацује: „Шта дакле? Зар ћемо порушити школе?“ рече, „то не кажем зато, него да не бисмо разрушили назидање врлине и погубили живу душу“. Овде се јасно види разлика коју прави између врлине и другоразредног значаја који придаје стицању знања. Предхришћанској философији признаје вредност али она није ни изблиза довољна да се богословствује на њеним принципима. Свети Златоуст непрестано упућује сваког човека да с пажњом чита Свето писмо, јер је оно једини учитељ и васпитач за сва времена, али и за последње дане, нарочито у оно време када је Христова Црква позвана да исповеда и сведочи против тиранина антихриста.

Учење светог Златоуста о Светој Тројници засновано је на одлукама два прва Васељенска сабора. Син, живећи у Очевој крилу једносуштан је Оцу. Оваплоћењем је постао савршен Богочовек, садржавајући у Себи савршено Божанство и савршену, али безгрешну човекову природу. У Њему су две савршене (несливене) природе, али једна личност (Јер јединством и сједињењем Бог је један, Логос и тело, не сливши се на штету ни једне ни друге суштине, већ неким неизказивим и неизразивим сједињењем). Овај значајни став донели су Оци на Сабору у Халкедону, 451. године, као неоспорну чињеницу. Што се тиче треће личности Свете Тројице, он следи учење Другог васељенског сабора, али га највише занимају благодатни дарови Светога Духа, због њиховог благотворног и благодатног дејста у свету.

Златоуст, као и Кападоци, признаје да је човек истовремено и свеза и гранична линија између два света (Јер захваљујући умном делу свога бића (битија) у заједници је са силама свише, а захваљујући чувственом делу (свога бића,) везан је са овоземном тварношћу, па чини јединствену тесну свезу између обеју творевина.) Човек, захваљујући разуму који му је подарен, не само да је изнад свих других живих бића које су без разума (бесловесне), него је и познао свога Творца и доспео у заједницу с Њим. Доказ за то је власт коју је човек стекао над овоземним бићима, а она је одговарајућа оној власти коју Бог поседује над небеским. Међутим, човек је то преимућство својим падом изгубио.

Свети Златоуст човекољубље сматра основом живота друштвене заједнице и кореном сваког добра, а сасвим супротно мишљење има о нечовечности. Богате који у својим рукама држе добра (имовину), свети Златоуст сматра само домаћинима. Новије критике су ову педагошку друштвену проповед Златоустову сматрале демагогијом, али вероватно нису у праву, јер је овако говорио из срца и велике љубави према сиромашном ближњему, а то је био и начин васпитавања, јер је учио своје слушаоце етици и култури, а зато је нужно богате описивао као вукове. Ропство је сматрао васпитном мером за сагрешења. Оваплоћењем Логоса успоставио се однос између Бога и човека. Сада ће, међутим, свако морати да се бори са самим собом, а та борба ће бити описана као необјављена борба. Даље учи да су невоље и разочарања васпитна (педагошка) средства и она не треба да плаше борца, јер ће

тако бити овенчан са више венаца. Једно што треба да жалости човека је грех, док су страдања само сенка, дим и паучина и не могу да науде души. Врлине су оружје хришћана, а најјаче оружје од свег оружја је молитва и зато предлаже непрекидну молитву, на улици, и другим местима али нарочито у храму.

Веомо често се у његовим схватањима чини као да се налази на челу човекових напора за рад на своме спасењу и на то су се позвали Пелагијанци да докажу да се св. Златоуст са њима слаже, али то је неспоразум, јер свети отац има на уму призив од стране Бога да се труди за спасење. Тако може да се протумачи и хришћанска дидактика и катихеза када су у питању и сви други проблеми и теме у свим епохама до сада. Истинско богословско истраживање може да опстане само када је утемељено у Библији и у тумачењима која нам дају свети Оци. Као библијски тумач, свети Златоуст на оригиналан и аутентичан начин изражава став источног православног богословља. Он је учитељ и педагог, који је постао и мученик због начина на који је умро. Он је монах који је постао пастир, он је повезао пустињу (испосништво, подвижништво) са светом. Секуларизација Цркве и уношење новина до којих је дошло у Цркви током 4. века, показују заједничке особине са оним што се дешава у Цркви наше епохе и веомо је опасна противница богословља. Човекова слободна воља и човекољубиво снисхођење Бога Створитеља дају повода светом Златоусту да испита у библији и одреди (дефинише) космолошку, педагошку, антрополошку и социолошку структуру. Где год је то неопходно прилажемо и користимо мишљења и других отаца Цркве, или црквених писаца како бисмо приказали сву свестраност личности светог Златоуста у библијском тумачењу есхатона. На крају треба да напоменемо да се свети Златоуст разликовао од светог Василија Великог и светог Григорија Богослова по томе што је мање теоретичар и богослов, а у већој мери делатник и близак библијском тексту, као педагог и учитељ вечности. Златоуст сматра деловање Христово не само деловањем учитеља, него и педагога и избавитеља од крајњег непријатеља, од ђавола. Хришћанска педагогија објашњава да је подражавање Христа, то јест хришћански живот, ослобађање из окова смрти. Циљ деловања Христовог не завршава се само и једино на обожењу човекове природе, него се и даље обраћа нама. Живот Христов има као крајњи (есхатолошки) циљ остварење вечног живота за сваког човека. Заједница и сједињење Бога и човека није имало успеха у рају, али се остварило у Христу. У оквиру Цркве долази до обожења људског рода. Свете Тајне уводе човека у светост. Хришћанство није нова философија и педагогија, него је оно Царство Божије, заједница обожења. Деловање Светога Духа успоставља Цркву као нову онтолошку стварност. Црква је непрекидна педесетница. Да би се човек приближио и примио нетварну (нетворену) благодат Светога Духа, неопходна су тварна средства, то јест Тајне. Св. Златоуст на више места помиње Крштење и божанствену Евхаристију и помиње крв и воду. Христос је једном васкрсао, јер је као безгрешан васкрсао само из физичке смрти, а човек, који куша две смрти, има два васкрсења. Купељ крштења представља за човека гроб, али истовремено и Дјевину утробу. Крштење представља прво васкрсење и победу над смрћу. То је смрт прве смрти. Св. Златоуст учи да постоје четири врсте смрти. Прва смрт је смрт душе (као код првозданих), друга је телесна. Трећа је смрт тела кроз подвиг, а четврта је смрт кроз крштење. Као што су се

у Црвеном мору удавили Египћани, а испливали Израилјци, тај преображај у човеку образује исправан начин мишљења, како би стекао ум по Христу. Крштење није само отпуштање грехова и покајање, него улазак у Царство Божије, то јест долази до есхатолошке преоријантације. Зато је уобичајено крштење новорођанчади. Хришћанин има упориште на својој онтологији као неко ко је препорођен и предодређен за Царство Божије. Домострој Божији заснива се на човековој слободи. Крштењем хришћанин прима само депозит за будуће Царство. Подвизавањем у врлини и васпитавањем по Христу, постаће достојно чедо Божије. Као што човеково тело има потребу за свакодневном храном, тако би требало да постане причасник духовне хране, у тајни светог Причешћа. Тако верујући постаје христоносни храм. Божанствена Литургија је рекапитулација целог домостроја, тако верујући проживљава све историјске догађаје изван времена. Дешава се иста тајна вечера, иако на божанственој Литургији харизматично и благодатно, апостолско и есхатолошко време, Духом Светим, постаје једно. То је прекус есхатона у садашњем времену. Историјско и есхатолошко васпитање (педагогија) кроз познање добра и испуњење обећања у Цркви и кроз свето причешће дају управо ту димензију, заједнице причашћа као савршене непосредне заједнице са Богом. Св. Златоуст пореди божанствену Литургију са небесном Синаксом (Сабрањем). Истиче да су јединство и љубав, баш као кришка хлеба, који настаје од многобројних зрна жита. Причасништво у Тајни над Тајнама требало би да буде често, али верујући треба да буде чисте савести, да се припреми и испита самога себе да ли је достојан.

Златоуст врши педагошка истраживања, правећи поређење између Цркве и трага за оним шта човек може да задобије. Завршава закључком да је читање духовних штива и етичко окружење у Цркви васпитавају и упућују човека ка моралном добру, док га, с друге стране, окружење на тргу расејава на много небитних ствари. У Цркви се похвалама узноси врлина и осуђује злоба. Будући да људе одвлаче мишљења других људи, онда нема зла које неће починити онај кога хвале за његова злодела. Али када га сви осуде, онда неће чинити зло и окренуће се ка добру. Св. Јован истиче корисне духовне поуке које верујући може добити за своје морално напредовање појањем химни, празновањем светитеља и мученика. У Цркви се не стиче само образовање, него долази до преображаја битија (суштине) његовог постојања. Зато је (по)знање изузетно корисно за стицање врлине чланова Цркве. Њена поука је квасац за врлину. За св. Златоуста Црква је фарбара, у којој верујући постају бели као снег и као голубови. Учење Цркве и доследан живот по том учењу разобличава ђавола и открива његове сплетке, а њене свете Тајне укрепљују човека. Када је дошао Христос, све је постало лако. Тада Закон Старога Завета више није био довољан. Христова етика је анђелска, док је етика Закона само природна. Као последица те нове стварности, етичко-педагошка поука Христова постаје строжа него стара. У Беседи на гори, Христос одређује педагошке вредности за своју Цркву. Од човека се тражи више напора, када је учење догмата доведено до краја. Човечанство је етичко-педагошки узнапредовало. Сада је већ немарност и лењост много више за осуду. Ново етичко-педагошко учење не укида старо, него га задржава и проширује. Заповест о љубави није уопштена и неодређена, него је то заповест која од нас захтева да волимо и своје непријатеље. Свеште-

ни отац нам предлаже да ништа не чинимо када доживимо неправду, нити да узвраћамо истом мером, већ да останемо спокојни, да себе принесемо неправди још више него што то од нас захтева непријатељ, да не мрзимо онога ко нам наноси неправду, да га волимо, да му чинимо добро, да се молимо Богу да му опрости. Ова етичко-педагошка анализа св. Златоуста учи нас да Јеванђеље представља савршени кодекс етичке и педагошке поуке. Старозаветни Закон је као син робинје Агар, док је новозаветни закон као син слободне Саре. Две жене, али један муж, два Завета, али један Законодавац. Духовни човек Новог Завета, не само да не убија, него се ни гневи, не само да не чини прелјубу, већ се ослободио и саблажњивог погледа. Нова заповест не заснива се на слову закона (на пр. каменовање онога ко је пошао у лов у суботу), него на животворном Духу. Не постоје забране, него усрдност верујућег у подвизавању. Благодат Цркве прихвата убице и варалице како би их својим крштењем преобразила. Дух слободе може да оживотвори, да васпита, да исцели. То је етичко-педагошки циљ Цркве, то је деловање Светога Духа, спасење људи кроз свете Тајне. Начело расуђивања је етичко-педагошко правило Цркве. Где је етика и педагогија уздигнута на ниво закона (као што се догодило са рационализмом на западу), онда се човек вратио у период старог Закона и не може да се исцели, нити да се преобрази, нити његово произвољење може да се освешта. Од физичког (дословног) метода (приступа), то јест од метода логике и философије, свети отац иде поступно даље у својој анализи ка савршеним методима. Предуслов за ове методе је стицање добре савести и унутрашњег мира. Будући да многи не могу да слушају о награди и казни, Златоусти почиње од најједноставнијег метода, како би нас водио ка вишим ступњевима. Почиње, дакле, тако што настоји да убеди своје слушаоце да би требало да мрзе, да се плаше зла и греха, јер је то први корак ка васпитању и моралном здрављу. У својој аргументацији се користи техником нехришћанског васпитања (класичног васпитања), објашњавајући да злоба у себи садржи казну, а врлина сладост. Злобу прате њени рђави плодови још у овом животу и спречава исцељење и душевно здравље. Злоба (лукавство) за човека представља несрећу. Успех других је казна за рђавог и лукавог човека. Зато као несрећни целат самог себе кажњава, сурово мучећи свој ум и гушећи своју савест. С друге стране, онај ко је ослобођен брига, зависти и клевете, ослобођен је и гриже савести, тескобе и осуђивања. Дикактички метод св. Златоуста је шаролик, у зависности од нивоа свог аудиторијума. Подвиг на стицању врлине је његово једино стремљење. Овај дословни и природни метод који подразумева разум, представља први корак у исцељењу душевног и телесног човековог ентитета. Човекова склоност и тежња ка греху може се ограничити само уколико човек поседује страх од грешних дела. Човек који се бори почиње са страхом, а завршава са савршеном љубављу, која поништава страх. Човек који је још код првих корака ка савршенству, требало би да има страх од Божје освете. Свештени отац наглашава да је добро да се сећамо како Царства Божијег, тако и мука огњених. Као што су сви лекови болеснику горког и непријатног укуса, истиче св. Златоуст, тако је и са страхом, али он касније дарива исцељење и душевно здравље. Разговори о небитном и без емоција чине душу отвордлом, јер душа је као восак. Као што у воску можеш да нацрташ што год хоћеш, или да отиснеш царски печат, тако је и са душом, односно

можеш да је обликујеш само одговарајућим духовним средствима и материјалима. Бог није Онај који прети и кажњава, него постаје такав само онда када човек не осећа страх да се неће исцелити. Бог је велики педагог и исцелитељ и не кажњава ради задовољења божанске правде, како се погрешно тврди на западу. Бог педагог жели да се сви људи спасу, пошто се претходно покају. Ниневљани су се покајали и спасли када им је претила катастрофа. Са друге стране, савременици Нојеви нису се уплашили претње и догодио се потоп. Исто тако је било и са Содомом, није се покајао после претње тројице анђела, па је био сажежен. Св. Златоуст са расуђивањем говори о примени казне у зависности од личности (клирик, или мирјанин) и зависно од појединачног случаја. Осуђенима говори о слободи, болеснима о здрављу. Страх од казне Божије прати човекољубље Божије. Претња казном у паклу средство је да би се човек удаљио од греха. Једини начин да се она избегне је обраћање Творцу. Зато и брижни отац, када не жели да казни своје дете, увећава његов страх од казне. Страх је потребан колико и нужан малој деци, као и уопште у духовном сазревању. Ђаво ствара лажно осећање у људима да нема казне. Лек је у том случају непрестано сећање на васкрсење и страшни суд, на дан другог доласка распетог јагњета, Христа. Највећа казна за човека је губитак Царства Божијег. Мађутим, они са више вере могу се подстаћи на подвизавање у врлини надом у узвратну награду (плату). За то треба више вере. У Христовој Беседи на гори, у Блаженствима, истичу се награде за праведне подвижнике духа. Сходно томе, значајна је добит и плата, а не напори који ће бити потребни да се достигне врлина. Али, будући да врлина захтева напор, нужно се истичу почаст и венци. Свештени отац као пример наводи земљоделца који никада не би обрађивао земљу када би мислио само на напоре које то изискује. Нада да ће његови напори, пошто засеје њиву, бити награђени, представља подстрек који му олакшава напоре. У Блаженствима који представљају идеалан педагошки закон и божанско успостављање Новог Закона, Христос обећава да ће они који заволе своје непријатеље, постати подобни страшном Богу славе. Нада прелази са земље на небеса. У Староме Завету, Бог је допуштао у овоме животу плату праведницима. Међутим, у новом морално-педагошком приступу у овом животу плата се подвижницима дарива после смрти, на небесима. Природа овога живота не може да прими величину небесне стварности. Плата има дакле духовну ипостас и есхатолошки карактер, те зато има за предуслов више вере и љубави. Победничке венце добиће, на дан другог доласка и праведне расплате, као узвратну плату сви они који су угодили Богу.

Св. Јован сматра да је монаштво савршено здравље за човека. Исцелитељем назива духовног учитеља који као апостолство има да исцељује људске душе одговарајућим духовним лековима. Разум и реч су корисно оруђе за педагошки и исцелитељски приступ. У складу са могућностима свог аудиторijума, св. Златоуст објашњава да допушта забаву, али не њену злоупотребу, у Антиохији где су слушали његове омилије. Чак и пиће допушта у кући где је човек безбедан. Захтева да се уздржавају од блуда, од многостицања од грабежи, јер путеви до врлине су различити. У сваком случају, свети отац се користио одговарајућим методом. Осуђује случај родоскрвог Коринћанина, коментарише апостола Павла који захтева да га предају сгани и потом од њих тражи да се са њим опходе с љубављу. Добро је ес-

хатолошки успон, а зло је пад. Хришћанска педагошко и етичко учење не осуђује дела, него даје могућност човеку да достигне врхунац врлине. Св. Златоуст непрестано говори о духовном успону. Закон благодати никада не убија, него само оживотворује и исцељује. Више нема важности законски и осуђујући карактер старог закона, јер нови закон љубави је виши и јачи.

Једна од посебних педагошких мера је смиреноумље које назива почетком и крајем врлине човека који се васпитава. Љубав је за св. Златоуста истински и есхатолошки темељ човекове ипостаси. Када недостаје љубав, не недостаје само једна врлина, него су све друге испразне. Љубав је покретач свих врлина. Ништа нам не користи подвизавање, уколико нас не води у несебичну љубав. Свештени отац допушта да неко може да се разреши од поста и уздржања само да не нестане љубави. Сведочење крвљу и животом израз је несебичне љубави, а ако при томе нема љубави, онда оно нема никаквог смисла. Све васпитне мере и методи имају само један циљ, да нас поуче љубави. Однос између Бога и човека и човека и његовог ближњег, представља однос љубави. Тај однос је исти као однос између душе и тела. Заповест љубави према Богу и љубави према ближњему, своди се на једну исту. Сви људи представљају једну породицу, којој је Бог отац, а људи браћа. Васпитни смисао љубави према ближњему, за св. Златоуста добија на значају само када води до спасења човековог душевног и телесног ентитета. Љубав дели на себичну и несебичну. Износи као пример љубав имеђу Јосифа и Египћанке, која за њега представља себичну, телесну, болесну љубав. Док хришћанска љубав има за циљ спасење душе. Апостолу Павлу дивимо се не толико због чуда која је творио, него због љубави коју је показивао према свом ближњему. Св. Златоуст је увек поучавао љубави и био је жалостан што је могао да се увери о недостатку љубави у своје време. Љубав дели на љубав из поштовања оловетско пријатељство, природну братску и брачну и на духовну, најзвишенију од свих. Вера и нада се завршавају када стигнемо до свог есхатолошког одређења, али духовна љубав се тек тада још више узвисује, јер она ће прећи у вечни живот.

Монаштво и девственост нису себичан гест само зато да би се човек удаљио од буке и да би се одморио. Монаштво је духовна војска која се васпитава за борбу на првој линији фронта. Хришћанско педагошко правило је подражавање Христа, то јест спасење других и несебична љубав. Љубав према ближњему је објекат монаховог старања. Монаштво није себично трагање за осећањима, него преображај лажнога света у истински, у есхатолошку стварност и истину. Св. Златоуст истиче монаштво зато што монаха сматра сведоком и учитељем преласка из лажног света у истински. Монах је образац целомудрености, сиротовања и оживотворења библијских заповести, зарад есхатолошке савршености и пуноће. Монахе назива светима, а манастире пореди са лукама и светионицима који светле са висине и спречавају бродоломе. Монах је апостол и учитељ за спасење људи. Манастири су зидине градова, а монаси су стражари тих зидина. Својом молитвом монаси постају путовође и оци целога света. То што сада не настаје други потоп имамо да захвалимо неколицини врлином украшених људи. Св. Златоуст расуђује већу узвишеност свештенства од једноставног монаштва, највише због тога што клирик спасава и многе друге благодатним даром свештенства и кроз свете Тајне Цркве.

Свештени отац веома строго прекорев клирике и монахе због лењости и недостатка љубави према ближњем. Због тога му је дражи мирјанин него лењи монах. Св. Златоуст је тражио присуство монаха у човекољубивим институцијама у граду, зато је рукополагао монахе у свештенике, јер је веровао у њихову дидактичку улогу и у значај образаца у људском друштву. Монашки живот назива мудрошћу и поистовећује га са подвизавањем и васпитавањем. Монахе сматра истинским педагозима.

Златоусти повезује свако робовање, дакле сваку врсту потчињавања са грехом. Сматра да је сваки облик потчињавања помрачења човековог битија. Оно потчињавање које произлази из промисла и човекољубивог васпитавања Божијег, постаје лек за исцељење. Свети Златоуст прихвата такав облик потчињавања у његовој есхатолошкој перспективи. Сматра власт неопходном, а на потчињавање њој гледа као на последицу греха и као на Божију васпитну меру. Државу као институцију пореди са леком, а владоце са лекарима. Државна власт је важна јер штити људе од анархије. У цивилизацијама у којима не постоје владари као педагози, људи постају гори од звери. Св. Златоуст световну власт сматра потребном и нужном. Владар би требало да буде у служби Божијој. Сматра да народ подржава древно обичајно право владара и да се оно заснива на Христовим речима, Који је рекао да треба да дамо «ћесарово ћесару». Световна власт би требало да помаже при стицању врлине и човековом усвршавању зарад његовог есхатолошког предоређења. Међутим, увек постоји опасност да се поремети ред и поредак. Владар као педагог може од себе да начини бога, то јест, може да буде одведен до злоупотребе и надмености, па да постане супротност васпитном обрасцу, то јест антихрист. Та злоупотреба власти сукобљава се са вољом Божијом. Злоупотреба оваквих владара и антипедагога не поништава институцију Државе, као општег педагошког чиниоца, него је ту само потребан прави лекар. Због тога би владари требало несегично да служе и да имају чисту душу, како би могли да постану педагошки образци поштовања закона. Св. Златоуст прихвата потчињавање и безверним владарма, јер је то потчињавање привремено и једино зарад мирног решавања свакодневних проблема. Хришћанин који примети недостатак педагошких вредности код свога владара, требало би да да спасе владара од сопствене изопачености. Неправедност владара на терет хришћана св. Златоуст тумачи узроком невоља и радости. Он је против побуна. Када је био протеран три пута, сам св. Златоуст никада није организовао никакву побуну. Он прихвата сваки закон, само изобличава зло и грех, када владари педагози постају антипедагошки образци и противници Христа. Световну власт сматра нижом од црквене. Државне службе требало би да се управљају у складу са деловањем Цркве, то јест око тога како да воде душе, своје грађане, до спасења. Јереј је узвишенији од цара онолико колико је духовност узвишенија од плотности. Онолико зависи Црква од државе, колико небо од земље. Црква може да везује и разрешује на небесима, док држава то може да чини само на земљи. Држава намеће на силу и из нужности своје законе, док се Црква темељи на слободној човековој вољи. Држава хоће само да казни, док Црква хоће да исцели, да васпита, да спасе. Држава се заснива на законодавству, на човековој мисли, која може и да погреша, док се црква ослања на богонадахнутост Светога писма.

Световна власт дели и раздваја људе, док их Црква сједињује као браћу. Духовни човек се држи закона државе и превазилази их, будући да примењује узвишеније законе Цркве. Хришћанство својим етичко-педагошким методом крепи наш живот много више него држава. Када Црква губи своју есхатолошку перспективу, губи свој идентитет, а онда постаје установа од овога света.

Осврт на педагогију светог Јована Златоустог чини се да је само фрагментаран у односу на све оно чега се све овај јерарх дотицао. Али и из овог малог прегледа види се пионирски светоотачки труг о тумачењима јеванђелиских истина неопходних за човеково узрастање и спасење. Отвореност за стално и ново већ давно изречено од стране овог Светитеља закупаља црквене богослове и истражитеље са несмањеним жаром и радозналошћу. И увек се чини да смо на неком почетном стајалишту где ће неко ново време осветлити много тога новог.